

Melodika a tónická versifikace

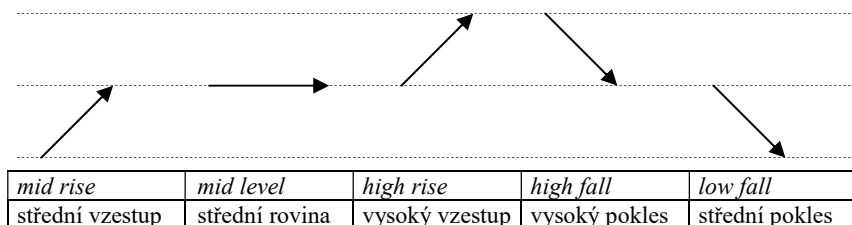
V slovanské filologii a versologii se drží zuby nehty nesprávný a zavádějící pojem **tónického verše** ve smyslu verše přízvučného akcentuačního. Zaměňují se tak dva odlišné pojmy, přízvuk jako projev hlasitosti a expirační energie hlasu s jeho výškou čili vlnovou frekvencí. Pojem tónického verše má svůj hluboký smysl pouze v kontextu sinoidních (indočínských, sinotibetských) **tonálních jazyků** (*tonal languages*), kde jedno slovo může znamenat *n* odlišných významů, je-li vyslovováno s *n* různými tónovými výškami. Znamená to, že tón je v nich významotvorný a fonologicky relevantní, že může měnit smysl slova a je pevnou součástí jeho lexikální struktury. V těchto jazycích tvoří veršový vzorec pravidelné sledy tónů v lichých a suchých slabikách.

Sinoidní tonální systém posouvá dosavadní chápání základů prosodie, ukazuje, že vedle takových prosodémů jako akcentém, chroném a intonační tóném musíme počítat se zvláštním typem prosodému nazývaným **melodém**. Je to monosylabická jednotka fungující jako slovo nadané samostatným významem, ale nesoucí tónový akcent. Melodická prosodie platí v sinotibetských jazycích bez velkých změn celá tisíciletí a jeví ustálený normovaný ráz. Melodický vzorec verše znamená, že se něm pravidelné střídají ploché a šikmé melodické skoky: „Druhé, šesté a osmé slovo verše musí mít rovný tón, kdežto čtvrté slovo musí mít šikmý tón; ostatní slova veršového řádku mohou patřit k jednomu nebo druhému typu.“¹

Melodické tóny jsou vlastně intonační skluzy, změny tónové výšky ze tří pozic směrem dolů, rovně nebo nahoru. Vzestupné tóny označují v intonaci očekávání informačního jádra, otázku, nejistotu, uctivost, překvapivé zjištění a pokračování výčtu, kdežto klesavá intonace rezolutnost, příkaz, příkrost, jednoznačnost a rázné ukončení promluvového aktu. Typy indočínských tónů se v zásadě neliší od intonačních skluzů v evropských jazycích, rozdíl je jen v tom, že evropská intonace nemění lexikální smysl intonovaného slova. Nejvíce fonologických tónů má vietnamština s 6 tóny, thajština 5 tónů, (mandarinská) čínština pouze 4 tóny a kambodžtina má tóny jen v nekhmerských nářečích. Thajština zná tón nízký (*low*), střední (*mid*), stoupavý (*rising*), vysoký (*high*) a klesavý (*falling*). Vietnamština rozlišuje střední plochý (*mid level*), nízký klesavý, dyšný (*low falling, breathy*), hrubý středoklesavý či středostoupavý (*mid falling or rising, harsh*), glotalizovaný středostoupavý (*mid rising, glottalized*), napjatý středostoupavý (*mid rising, tense*) a krátký středoklesavý, glotalizovaný (*mid falling, glottalized, short*). Složitost

¹ Nha Trang: Versification of Vietnamese Riddles; Nguyen Dinh Hoa, "Vietnamese Riddles," *Asian Culture*, 2: 1 (Saigon, Jan-March, 1960), pp. 107-127.

vietnamského tónového systému ukazuje na interferenci s cizorodou opozicí napjatosti, a proto lze při rekonstrukci vystačit s repertoárem na tab. 17.

Tab. 1. *Intonační a melodické typy tónů*

Pojem sinoidních a annamitských jazyků používáme jako provizorní náhražku za dříve zaužívaný termín indočínské rodiny a neméně nevhodný název sinotibetské jazyky zavedený v polovině 20. století Alfredem Kroeberem a Robertem Shaferem.¹ Jde nám o vhodné označení jazyka nízkovzrostlé **annamitské rasy**, která je nejhustěji rozsídlená ve Vietnamu a v čínském Kantonu a před 55 000 lety kolonizovala při diaspoře Negritů Filipíny, Andamanské ostrovy a jižní Oceánii až po Tasmánii. Není vyloučeno, že jeden proud zamířil do Afriky, kde rozšířil plemeno boskopského člověka a konžských pygmejů (*Negrillos*). Dobrým dokladem jazykových shod jsou nígerské polopygmejské jazyky Ewe a Igbo, kde se dobře zachoval tonální systém a reduplikativní morfologie. Pojem sinoidní rodiny má přiléhavé použití pro zemědělskou populaci východní Asie, která svými vysokými indexy širokonososti (*chamaerhina*) připomíná svůj původ z odštěpku jižnějšího melanézskeho plemene. Naproti tomu annamitské plemeno se zdá být jazykovou dominantou indočínského areálu a svým relativně nízkým vzrůstem kolébkou trpasličích ras v Asii.

Výtah ze studie Pavla Bělíčka *Encyklopedie soustavné literární vědy IV. Literární poetika*. Praha 2011, pp. 55-57

¹ Robert Shafer: Classification of the Sino-Tibetan languages. *Word* 11, 1955, 1, 94-111; Paul K. Benedict: *Sino-Tibetan: A Conspectus*. Cambridge: CUP, 1972.